

Annales

Instituti

Archaeologici

X - 2014

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office adress

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
<http://www.iarh.hr>

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Izvršne urednice/Desk editors

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Tehničke urednice/Technical editors

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj

Uredništvo/Editorial board

Katarina Botić, Hrvoje Kalafatić, Siniša Krznar, Ivana Ožanić Roguljić, Ana Konestra, Andreja Kudelić, Asja Tonc,
Marina Ugarković

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Michreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Prijevod na engleski/English translation

Sanjin Mihelić

Lektura/Language editor

Ivana Majer (hrvatski jezik/Croatian)
Sanjin Mihelić (engleski jezik/English)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Kristina Jelinčić Vučković
Kristina Turkalj
Ivana Ožanić Roguljić
Katarina Botić

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambreč

©Institut of archaeology, Zagreb 2014.

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
- Sotin – rezultati istraživanja 2013. godine
- 14** **Tomislav Hršak**
Tino Leleković
Marko Dizdar
- Rezultati istraživanja nalazišta Batina – Sredno 2013. godine
- 21** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
- Terenski pregled i arheološki nadzor na rekonstrukciji državne ceste D212, Kneževi Vinogradi – Zmajevac
- 25** **Marko Dizdar**
- Terenski pregled i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-2 – južna obilaznica Osijeka
- 29** **Ivana Ožanić Roguljić**
- Probno arheološko istraživanje lokaliteta Beli Manastir – Popova zemlja (AN 2)
- 34** **Tatjana Tkalčec**
- Probna arheološka istraživanja lokaliteta AN3 Beli Manastir – Sudaraž, sjever na trasi autoceste A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj 2013. godine
- 42** **Hrvoje Kalafatić**
- Probna arheološka istraživanja lokaliteta AN 4 Novi Bolman – Grablje kod Jagodnjaka u Baranji
- 45** **Marija Buzov**
- Probna istraživanja na trasi buduće autoceste A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Beli Manastir – Osijek, arheološko nalazište AN 8 Beli Manastir – Atar, Napuštene njive
- 50** **Siniša Krznar**
- Probno arheološko istraživanje lokaliteta Novi Čeminac – Remanec poljana – Krčevine, na trasi spojne ceste istočno od čvora Čeminac – južni krak (AN 9)
- 55** **Tajana Sekelj Ivančan**
- Probni rovovi na arheološkom nalazištu Jagodnjak – Ciglana i Čemin – Ciganska pošta
- 63** **Zorko Marković**
Katarina Botić
- Podgorač, Ražište – rezultati arheoloških istraživanja 2013. godine
- 69** **Kornelija Minichreiter**
- Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2013.

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
- Sotin – the results of research in 2013*
- 14** **Tomislav Hršak**
Tino Leleković
Marko Dizdar
- The results of the investigations at Batina-Sredno in 2013*
- 21** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
- Field survey and archaeological supervision of the reconstruction of State Road D212, Kneževi Vinogradi – Zmajevac*
- 25** **Marko Dizdar**
- Field survey and supervision of the construction of a section of D-2 State Road – the southern bypass of Osijek*
- 29** **Ivana Ožanić Roguljić**
- Trial archaeological excavations at the Beli Manastir – Popova zemlja site (AS 2)*
- 34** **Tatjana Tkalčec**
- Trial archaeological investigations at AS3 Beli Manastir-Sudaraž, north, on the route of the A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj motorway in 2013*
- 42** **Hrvoje Kalafatić**
- Trial archaeological investigations at the AS4 Novi Bolman-grablje site near Jagodnjak in Baranja*
- 45** **Marija Buzov**
- Trial investigations on the route of the future motorway A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj, the Beli Manastir – Osijek section, the archaeological site AS 8 Beli Manastir – Atar, Napuštene njive*
- 50** **Siniša Krznar**
- Trial archaeological investigation at Novi Čeminac-Remanec poljana-Krčevine, on the route of a connecting road east of south extension Čeminac (AS 9)*
- 55** **Tajana Sekelj Ivančan**
- Trial trenches at the archaeological sites Jagodnjak – Ciglana and Čemin – Ciganska pošta*
- 63** **Zorko Marković**
Katarina Botić
- Podgorač, Ražište – results of the archaeological excavations in 2013*
- Kornelija Minichreiter**
- Slavonski Brod, Galovo, Archaeological Research in 2013*

- 73 Tatjana Tkalčec**
Posljednja sezona sustavnih zaštitnih arheoloških istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2013. godine
The last season of systematic rescue archaeological investigations at Crkvari – St. Lawrence church in 2013
- 82 Marko Dizdar**
Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2013. godini
The results of the 2013 excavation at the La Tène culture cemetery in Zvonimirovo – Veliko polje
- 85 Tatjana Tkalčec
Iva Kostešić**
Izrada digitalnog modela reljefa arheološkog nalazišta na primjeru Gradine kod Špišić Bukovice
The creation of a digital relief model of an archaeological site on the example of Gradina near Špišić Bukovica
- 95 Daria Ložnjak Dizdar
Marija Mihaljević
Marko Dizdar**
Dolina Glavičice – rezultati istraživanja 2013. godine
Dolina Glavičice – the results of the 2013 investigations
- 99 Tajana Sekelj Ivančan**
Četvrta sezona arheoloških istraživanja nalazišta Virje – Volarski breg/Sušine
The fourth season of archaeological investigations at Virje – Volarski breg/Sušine
- 104 Siniša Krznar**
Arheološko istraživanje nalazišta Torčec – Cirkvišće 2013. godine
Archaeological investigation at Torčec-Cirkvišće in 2013
- 110 Snježana Karavanić
Andreja Kudelić**
Arheološka i geofizička istraživanja na lokalitetu Kalnik – Igrišće 2013. godine
Archaeological and geophysical investigations at the Kalnik-Igrišće site in 2013
- 116 Tatjana Tkalčec**
Zaštitna arheološka istraživanja nalazišta Krapina – Vukšićev breg u 2013. godini
Rescue archaeological investigations at Krapina – Vukšićev breg in 2013
- 128 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić
Tina Neuhauser**
Hvar, otok Sveti Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2013.
Hvar, St. Clement island, Soline Bay, archaeological investigations in 2013
- 134 Tatjana Tkalčec**
Nastavak konzervatorskih radova na burgu Vrbovcu u Klenovcu Humskom u 2013. godini
The continuation of conservation work at Vrbovec castle in Klenovec Humski in 2013
- 140 Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**
Rezultati probnih iskopavanja na gradini Svete Trojice 2013. godine
The results of trial excavations at the Holy Trinity (sv. Trojica) hillfort in 2013
- 144 Goranka Lipovac Vrklijan
Bartul Šiljeg
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra**
Sustavna istraživanja lokaliteta Crikvenica – Ad turre: terenski rad i obrada nalaza u 2013. godini
Systematic investigations at Crikvenica – Ad turre: fieldwork and find processing in 2013

148 **Bartul Šiljeg**
Vladimir Kovačić
Nera Šegvić
Iva Kostešić

Arheološko-konzervatorska istraživanja lokaliteta Stancija Blek (Tar) u 2013. godini

148 **Bartul Šiljeg**
Vladimir Kovačić
Nera Šegvić
Iva Kostešić

Archaeological investigations and conservation work at the Stancija Blek site near Tar in 2013

154 **Katarina Botić**

Prikupljanje uzoraka drveta – peta sezona 2013. godine

154 **Katarina Botić**

Wood sampling – fifth season 2013

Terenski pregledi

159 **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
Marko Dizdar

Terenski pregled područja između Sotina i Opatovca

159 **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
Marko Dizdar

Field survey in the area between Sotin and Opatovac

164 **Zorko Marković**
Jasna Jurković
Danimirka Podunavac

Rezultati rekognosciranja arheoloških terena katastarske općine Donja Motičina 2012. godine

164 **Zorko Marković**
Jasna Jurković
Danimirka Podunavac

Results of the archaeological field survey of sites in Cadastral Municipality Donja Motičina in 2012

169 **Marko Dizdar**

Terenski pregled dionice državne ceste D-2 – sjeverna obilaznica Virovitice

169 **Marko Dizdar**

Field survey of a section of D-2 state road – the northern bypass of Virovitica

174 **Hrvoje Kalafatić**

Arheološki terenski pregled područja izgradnje pruge Križevci – Koprivnica – Botovo

174 **Hrvoje Kalafatić**

Archaeological field survey on the route of construction of the Križevci-Koprivnica-Botovo railway

182 **Daria Ložnjak Dizdar**
Tatjana Tkalčec

Terenski pregled predjela lijeve obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec)

182 **Daria Ložnjak Dizdar**
Tatjana Tkalčec

Field survey of the left bank of the middle course of the Glogovnica river (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec)

192 **Hrvoje Kalafatić**
Bartul Šiljeg

Arheološki terenski pregled područja izgradnje Nove luke Sisak

192 **Hrvoje Kalafatić**
Bartul Šiljeg

Archaeological field survey in the area of construction of the New Port in Sisak

197 **Marko Dizdar**
Asja Tonc

Terenski pregled na području novoga trajektnog pristaništa Stinica

197 **Marko Dizdar**
Asja Tonc

Field survey in the area of the new ferry port at Stinica

202 **Goranka Lipovac Vrkljan**
Bartul Šiljeg
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra
Iva Kostešić
Nera Šegvić

Projekt Arheološka topografija otoka Raba: rezultati terenskog pregleda poluotoka Lopara u 2013. godini

202 **Goranka Lipovac Vrkljan**
Bartul Šiljeg
Ivana Ožanić Roguljić
Ana Konestra
Iva Kostešić
Nera Šegvić

The “Archaeological Topography of the Island of Rab” Project: the results of the 2013 field survey of the Lopar Peninsula

Eksperimentalna arheologija

209 Andreja Kudelić

Testiranje horizontalne keramičarske peći i pečenje posuda u redukcijskoj atmosferi

209 Andreja Kudelić

The testing of a horizontal pottery kiln and firing pots in a reductive atmosphere

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

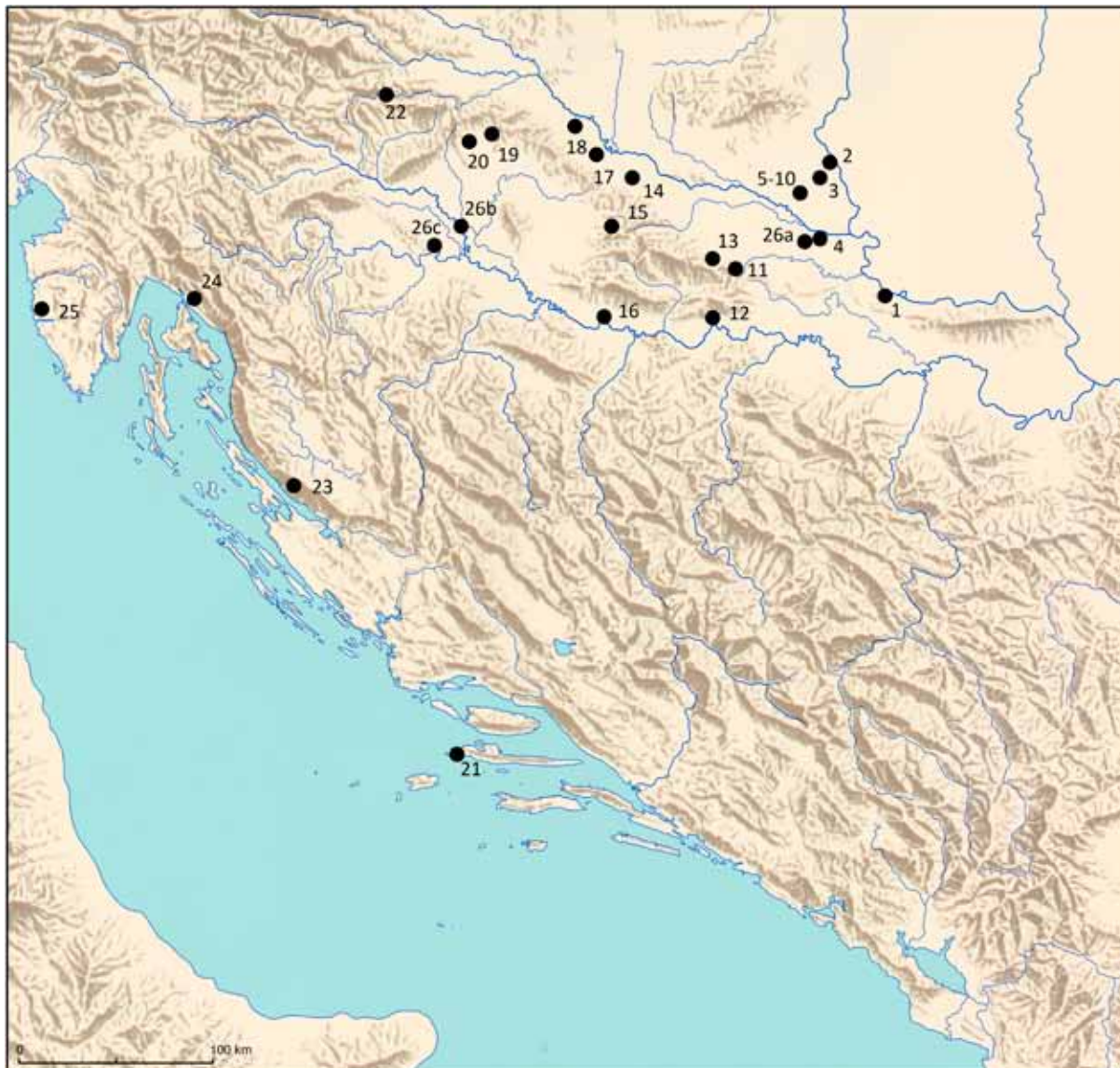
217-228

Additional scientific activity of the Institute

217-228

Arheološka istraživanja

Archaeological Excavations

1. Sotin	14. Zvonimirovo-Veliko polje
2. Batina Sredno	15. Gradina kod Špišić Bukovice
3. Kneževi vinogradi-Zmajevac	16. Dolina Glavičice
4. D2 južna obilaznica Osijek	17. Virje-volarski berg/Sušine
5. AN2 Beli Manastir, Popova zemlja	18. Torčec-Cirkvišće
6. AN3 Beli Manastir-Sudaraž	19. Kalnik Igrišće
7. AN4 Novi Bolman-Grablje kod Jagodnjaka	20. Krapina-Vukšićev breg
8. AN8 Beli Manastir, Atar, Napuštene njive	21. Sv. Klement-Soline
9. AN9 Beli Manastir Novi Čeminac-Remanec poljana-Krčevine	22. Klenovec Humski-Plemički grad Vrbovec
10. AN10 Beli Manastir Jagodnjak, Ciglana i Čemin, Ciganska pošta	23. Gradina Sv. Trojica
11. Podgorač, Ražište	24. Crikvenica-Igralište
12. Slavonski Brod, Galovo	25. Stancija Blek kod Tara
13. Crkvari	26.a, b, c, Osijek, Zagreb, Karlovac: koncentracija nalaza trupaca-detaljnije na karti strana 154

Dolina Glavičice – rezultati istraživanja 2013. godine

Dolina Glavičice – the results of the research in 2013

Daria Ložnjak Dizdar
Marija Mihaljević
Marko Dizdar

Primljeno/Received: 17.03.2014.
Prihvaćeno/Accepted: 17.03.2014.

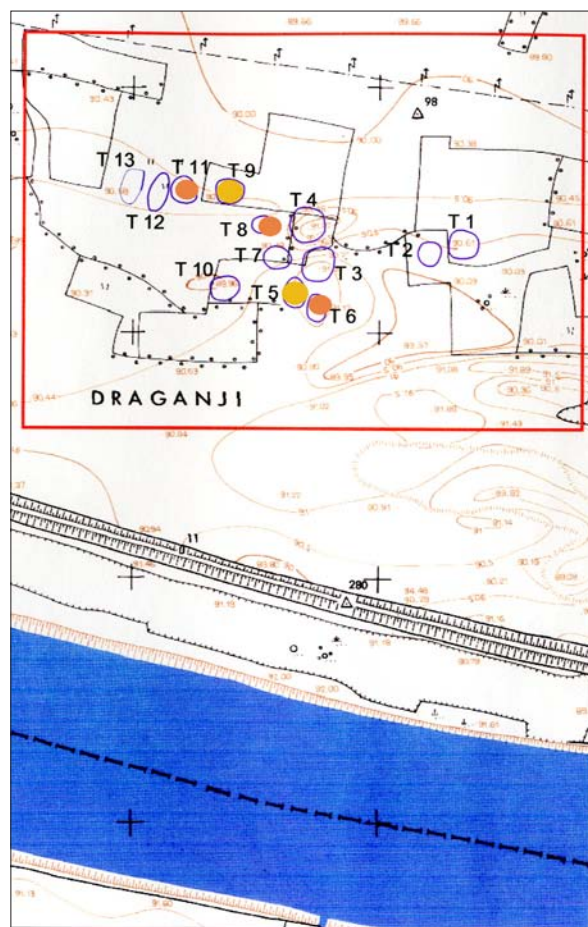
Pokraj Doline na Savi, na položaju Glavičice, nalazi se groblje pod tumulima na kojem Institut za arheologiju i Gradski muzej Nova Gradiška provode arheološka istraživanja od 2009. godine. U iskopavanjima poduzetim 2013. godine istraženi su tumuli 5 i 9 u kojima su otkriveni paljevinski grobovi koji se, prema grobnom ritualu, uklapaju u postojeću sliku o pogrebnim običajima u Dolini na kraju kasnoga brončanog i početka starijega željeznog doba. Izniman je nalaz dobro očuvane brončane kacige zvonastog tipa u grobu 1 tumula 5 koja je u to vrijeme zasigurno bila znak prestiža u zajednici.

Ključne riječi: Dolina, Posavina, groblje, tumuli, kasno brončano doba, starije željezno doba, keramika, zvonasta kaciga
Key words: Dolina, Posavina, cemetery, tumuli, Late Bronze Age, Early Iron Age, pottery, bell helmet

Tijekom srpnja, listopada i studenoga 2013. godine provedena su arheološka istraživanja tumula 9 i 5 na položaju Glavičice u Dolini. Arheološka istraživanja u Dolini (općina Vrbje, Brodsko-posavska županija) provode se u suradnji Instituta za arheologiju i Gradskog muzeja Nova Gradiška od 2009. godine te su dosad rezultirala važnim spoznajama o pogrebnim običajima na prijelazu kasnoga brončanog u starije željezno doba. Iskopavanja su financirana sredstvima Ministarstva kulture RH te Instituta za arheologiju, odnosno sredstvima projekta MZOS-a *Razvoj i mobilnost protopovijesnih zajednica na tlu kontinentalne Hrvatske*. U iskopavanjima su iz Instituta za arheologiju sudjelovali Daria Ložnjak Dizdar i Marko Dizdar te Marija Mihaljević iz Gradskog muzej Nova Gradiška.

Na položaju Glavičice, sjeverozapadno od istodobnog naselja, nalazi se groblje pod tumulima od kojih je znatan dio snižen obradom zemljišta. Naselje je položeno na uzvišenoj gredi koja se proteže uz rijeku Savu, sjevernije od današnjeg nasipa. Dosad su istražena tri tumula (tumuli 8, 6 i 11) te je otkriven jedan ravni paljevinski grob na nedalekom položaju Draganje. Prema nalazima, tumuli se datiraju na prijelaz kasnoga brončanog u starije željezno doba. Riječ je o paljevinskim grobovima pod tumulom gdje su ostaci pokojnika, nakon spaljivanja na lomači, sakupljeni u urnu ili recipijent od organskog materijala te su položeni na mjesto pokopa, nakon čega je zajednica načinila zemljani humak nad grobom koji je imao i vanjsku oznaku, sudeći prema nalazima ukopa za stup na sredini tumula.

Istraživanja na položaju Glavičice pokrenuta se nakon niza iznimnih slučajnih nalaza koji su s područja Doline pristizali u inozemne i domaće muzeje, poput brončanog mača tipa Boiu II (Vinski-Gasparini 1973: 31, T. 6: 13), ostave iz Doline (Schauer 1977) ili slučajnih nalaza (koplja, torkves) pohranjenih u Gradskom muzeju Nova Gradiška. Upravo se zbog nalaza mača tipa Boiu II dugo smatralo kako ovi tumuli pripadaju srednjem brončanom dobu. Dosadašnja istraživanja (2009.–2013.) jasno su pokazala kako ih se može datirati u kratko razdoblje od najviše 80 do 100 godina, u vrijeme prijelaza kasnoga brončanog

Sl. 1 Dolina Glavičice, tumuli 5 i 9 istraženi 2013. godine i dosad istraženi tumuli (izradio: Arheoplan d.o.o. za Institut za arheologiju)

Fig. 1 Dolina Glavičice, tumuli 5 and 9 investigated in 2013 and the previously investigated tumuli (created by: Arheoplan d.o.o. for the Institute of Archaeology)

u starije željezno doba. Prostor Posavine u mlađoj fazi kasnoga brončanog doba te na prijelazu u starije željezno doba zasad je iznimno slabo istražen. Pokusna iskopavanja provedena su na naselju Novigrad na Savi (Majnarić-Pandžić 1993; 2000), dok je posljednjih godina zaštitnim istraživanjima obuhvaćeno nekoliko naselja koja se datiraju u mlađu fazu kasnoga brončanog doba (Draganje, Stružani – Miklik-Lozduk 2012). Zbog toga istraživanja nalazišta u Dolini otvaraju se mnoge nove perspektive u proučavanju kasnoga brončanog doba, osobito prijelaznog razdoblja na starije željezno doba.

Zbog poljoprivrednih kultura istraživanja su provedena u dva navrata. Tijekom ljeta istražen je tumul 9, dok je u kasnu jesen provedeno iskopavanje tumula 5 koji je u znatnoj mjeri snižen zbog intenzivne poljoprivredne obrade. Isto tako, u njegovoj neposrednoj blizini 2010. godine istražen je tumul 6 u kojem su pronađena dva groba, pri čemu je gornji grob imao drvenu konstrukciju u koju je bila položena urna, dok su spaljeni ostaci u donjem grobu bili položeni u organskom materijalu (Ložnjak Dizdar, Mihaljević 2011).

U istraživanjima tumula 9, čiji se zemljani nasip jedva uočavao na površini oranice, dokumentirano je kako se ispod sloja humusa nalazio nasip tumula od svjetlosmeđe pjeskovite zemlje. U jugoistočnoj četvrtini, odmah ispod humusa, na relativnoj dubini od 0,25 m od površine, otkriveni su ostaci groba 1 sa slojem paljevine koji je bio položen na nasipanu zemlju. Spaljene kosti pomiješane su s ostacima lomače, ugljenom i ulomcima keramike. Među ostacima spaljenih kostiju otkriveno je i brončano dugme. U nasipu tumula, nedaleko od groba u jugoistočnoj četvrtini, otkrivena je brončana igla s lukovičastom glavicom. Slično susjednom tumulu 11, ispod ostataka groba 1 nalazila se zdravica. S obzirom na malobrojne nalaze, tumul 9 može se datirati u Ha B3 stupanj, odnosno u drugu polovinu 9. stoljeća pr. Kr. Nalaz brončanog dugmeta iz tumula 9 ima paralele u nalazu iz Tešnja gdje je pronađen u grobu I (Truhelka 1907: 65).

Tumul 5, promjera 20 m, položen je u skupini tumula koja je najbliža sjevernom rubu naselja. Ispod sloja humusa izdvojen je sloj svjetlosmeđe pjeskovite zemlje koja predstavlja nasip iznad groba 1. Grob 1 otkriven je gotovo odmah ispod oraćeg sloja na relativnoj dubini 0,28 m, a bio je ukopan u sloj

smeđe zemlje koja je nasip groba 2. Grob 1 bio je načinjen u obliku drvene pravokutne konstrukcija dimenzija 0,94x0,42 m, sa stupovima u uglovima i na sredini dužih strana formiranog sanduka. Potom su u grob nasipani ostaci s lomače na što je položena urna sa djelom kao poklopcem. Sa sjeverne strane urne, odmah uz nju, položena je brončana kaciga zvonastog tipa, dok je s južne strane urne pronađen dio životinjske čeljusti.

Neuobičajen način pokopa s prilogom brončane defenzivne opreme – kacige, kakav je još zabilježen u grobu 1 susjednog tumula 6, odudara od uobičajenih ukopa mlađe faze kulture polja sa žarama na prostoru južne Panonije. Tijekom te faze u grobove su mogli biti priloženi mačevi koji su najčešće bili izlomljeni i spaljeni zajedno s pokojnikom, poput primjera iz groba 1/1911 iz Velike Gorice (Vinski-Gasparini 1973). Čišćenjem zapune groba 1 otkriveni su i brojni ulomci gorene bronce, što svjedoči kako je pokojnik na lomaču bio položen s brojnim brončanim predmetima koji su deformirani do neprepoznatljivosti.

Ispod sloja koji je predstavljao nasip iznad groba 2, izdvojen je tanki sloj paljevine s ugljenom i nalazima keramike koji je vjerojatno donesen s mjesta nedaleko lomače na kojoj su pokojnik/pokojnica bili spaljeni. Ostaci lomače sa spaljenim kostima, sudeći prema sačuvanom kompaktnom obliku paljevine, vjerojatno su bili u nekom organskom recipijentu (tkanina/koža). Južno od paljevine položen je keramički servis od četiri posude. Ispod same paljevine pronađeni su ukopi četiriju stupova koji su označavali mjesto gdje je paljevina položena. Sudeći prema ukopima sjeveroistočnih stupova u grobovima 1 i 2, jasno je kako su grobovi imali neku vanjsku oznaku te su položeni točno jedan iznad drugoga. Kompozicija paljevine i priloga u grobu 2 tumula 5 podsjeća na grob 2 u susjednom tumulu 6.

Istraživanjima nalazišta Dolina – Glavičice 2013. godine prikupljene su nove spoznaje o prijelazu kasnoga brončanog na starije željezno doba u srednjoj Posavini. Rezultati iskopavanja tumula 9 dokazali su kako intenzivna obrada tla uništava humke, pri čemu je otkriveno samo dno groba koje se nalazilo

Sl. 2 Brončano dugme iz groba 1 u tumulu 9 (snimila: D. Ložnjak Dizdar)
Fig. 2 The bronze button from grave 1 in tumulus 9 (photo: D. Ložnjak Dizdar)

Sl. 3 Grob 1 u tumulu 5 (snimila: D. Ložnjak Dizdar)
Fig. 3 Grave 1 in tumulus 5 (photo: D. Ložnjak Dizdar)

odmah ispod sloja humusa. Istraživanjem tumula 5 pokazala se nužnost daljnjih iskopavanja groblja u Dolini radi prikupljanja novih spoznaja o prostornim odnosima između tumula, o čemu zasad upravo svjedoče dva susjedna tumula (tumuli 5 i 6) koje povezuje pogrebni ritual kao i struktura grobnih priloga. Na taj se način otvara pitanje međusobnih odnosa ostalih tumula zabilježenih na ovom nalazištu.

Dosad istraživani tumuli iz početka željeznog doba na području sjeverne Hrvatske pokazuju vrlo diferencirani način pokopavanja. U tumulima na Budinjaku bilo je pokopano nekoliko članova, pretpostavlja se iste obitelji, najviše do 10 grobova u jednom tumulu (Škoberne 1999: 28), iako njihov broj varira od tumula do tumula. Tumuli u Kaptolu, koji se datiraju u razvijenu fazu starijega željeznog doba (Potrebica 2013: 70), pokazali su kako je u tumulu najčešće bila pokopana jedna, vrlo rijetko dvije osobe, pri čemu su obje pokopane u istom trenutku. Dosad istraženi tumuli u Dolini upozorili su također na različite pogrebne običaje, posebno tumul 11 istražen 2012. godine. Osobitost groba položenog pod tumulom, uz rezultate preliminarnih antropoloških analiza koja je uz spaljene ljudske kosti otkrila i spaljene kosti nekoliko različitih životinja, otvara pitanja o pogrebnom ritualu koji je primjenjivan u Dolini na početku željeznog doba.

Istraživanjem tumula 5 i nalazima pronađenima u grobovima 1 i 2 bitno se mijenjaju spoznaje o relativno-kronološkim odnosima materijalne kulture na prostoru srednje Posavine na kraju kulture polja sa žarama i početkom starijega željeznog doba. Stratigrafskim odnosom grobova 1 i 2 u tumulu 5, s različitim keramičkim posudama, otvaraju se pitanja o dosadašnjim datacijama horizonta I naselja Donja Dolina (Marić 1964) te odnosu grupa Donja Dolina – Novigrad na Savi i Vis – Pivnica (Čović 1988) čijem krugu pripadaju nalazi iz susjednog tumula 6. Nalazi kaciga u oba tumula zasigurno će pridonijeti uoči dataciji keramičkih nalaza. S obzirom na nalaze kaciga u grobu 1 tumula 5 i groba 1 tumula 6 otvaraju se i pitanja strukture grobnih priloga kakva dosad nije zabilježena na području srednje Posavine. Sličan nalaz zdjelaste kacige tipa Libna poznat je iz tumula 3 na Budinjaku (Škoberne 1999: 73, sl. 59). Starija je novonadena kaciga iz groba 1 tumula 5, koja pripada tipu zvonastih kaciga (*Glockenhelm, bell helmet*). Prema P. Schaueru, ove se kacige datiraju u Ha B3 stupanj (Schauer 1988: Abb. 9). Brončana kaciga iz Doline dobro je sačuvana, uz malo oštećenje na kaloti. Od uobičajenih podunavskih varijanti (Henken 1971: 43–54; Rusu 1990) razlikuje se u tome da je gornji cjevasti dio za krijestu pričvršćen zakovicama na kalotu kacige (Clausing 2003). Kaciga iz groba 1 u tumulu 5 upućuje na veze s Podunavljem i Potisjem (Lippert 2011: Abb. 18), pri čemu se jasno ističe kako je prostor Karpatske kotline bio polazište otkuda je ideja o ovom tipu kacige došla do italskog tla (Iaia 2012: 75–75, Fig. 3). Osim kacige, koja je vjerojatno bila oproštajni dar pokojniku jer je stavljena uz urnu, ostali su prilozi spaljeni na lomači, kao i u grobu 2 istog tumula. Prema tipu kacige i načinu pokopa, tumul 5 može se datirati u drugu polovinu 9. stoljeća pr. Kr., odnosno vjerojatno je riječ o generaciji ili dvije starijem tumulu od susjednog tumula 6, sudeći prema metalnim priložima u grobovima. Detaljna daljnja obrada nalaza kao i interdisciplinarni analize dodatno će rasvijetliti pogrebne običaje u srednjoj Posavini, ali i distribucijske mreže u južnom dijelu Karpatske

kotline na kraju kasnoga brončanog doba.

Iznimne spoznaje i nalazi kojima rezultiraju istraživanja nalazišta Glavičice u Dolini dopunjuju sliku o pogrebnim običajima na kraju kasnog i početkom starijega željeznog doba u srednjoj Posavini. S druge strane, otvaraju se i mnoga pitanja o distribucijskim mrežama razmjene keramičkih posuda, nakita – predmeta koje su ljudi koristili u svakodnevnom životu, ali i iznimnih predmeta poput kacige koja je u to vrijeme zasigurno bila znak prestiža u zajednici. Isto tako, usporedbom grobnog rituala koji je primjenjivan kao i priloga pronađenih u tim grobovima, Dolina kao nalazište na rubu rasprostiranja srednjoeuropske kulture polja sa žarama u kasnom brončanom dobu, dobar je primjer za proučavanje kontaktnih zona Karpatske kotline i Balkana.

Sl. 4 Grob 2 u tumulu 5 (snimio: M. Dizdar)

Fig. 4 Grave 2 in tumulus 5 (photo: M. Dizdar)

Literatura

- Čović, B. 1988, Kultura polja sa žarama, in: *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, 1*, Sarajevo, 100–102.
- Clausing, Ch. 2003, Spätbronze- und Eisenzeitliche Helme mit einteiliger Kalotte, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz*, 48/1 (2001), 199–225.
- Henken, H. 1971, *The Earliest European Helmets: Bronze Age and Early Iron Age*, Peabody Museum, Harvard University. American School of prehistoric Research, Bulletin 28, Cambridge, Mass.
- Iaia, C. 2012, Warrior identity and the materialisation of power in Early Iron Age Etruria, *Accordia Research Papers*, Vol. 12 (2009–2012), 71–95.
- Lippert, A. 2001, *Die zweischaligen ostalpinen Kammhelme und verwandte Helmformen der späten Bronze- und frühen Eisenzeit*, Archäologie in Salzburg, Bd. 6, Salzburg.
- Majnarić-Pandžić, N. 1993, Prilog poznavanju naselja i naseljenosti brodkog Posavlja u kasno brončano doba, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 16, 149–161.
- Majnarić-Pandžić, N. 2000, Brodsko Posavlje u brončano i željezno doba – posljednja dva tisućljeća prije Krista, in: *Zbornik radova: sa znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu, u povodu 750. obljetnice prvoga pisanog spomena imena Broda, održanog od 13. do 15. listopada 1994. u Slavonskom Brodu*, Živaković-Kerže Z. (ed.), Slavonški Brod, 103–130.
- Marić, Z. 1964, Donja Dolina, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, XIX, 5–128.
- Miklik Lozuk, L. 2012, *Stružani, život naselja kroz stoljeća*, katalog izložbe, Slavonški Brod.
- Potrebica, H. 2013, *Kneževi željeznog doba*, Zagreb.
- Rusu, M. 1990, Coifuri de bronz transilvănene din Hallstatt A-B, *Thracia-Dacia*, XI/1–2, 69–78.
- Schauer, P. 1977, Der Urnenfelderzeitliche Depotfunde von Dolina, Gde. und Kr. Nova Gradiška, Kroatien, in: *Festschrift Hans-Jürgen Hundt zum 65. Geburtstag: Teil 1 – Vorgeschichte*, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, 21 (1974), Bonn, 93–124.
- Schauer, P. 1988, Die Kegel- und Glockenförmigen Helme mit gegossenem Scheitelknäuf der jüngeren Bronzezeit Alteuropas, in: *Antike Helme*, Sammlung Lipperheide und andere Bestände des Antikemuseums Berlin, Mainz, 181–194.
- Škoberne, Ž. 1999, *Budinjak. Kneževski tumul*, Zagreb.
- Truhelka, Č. 1907, Prehistorijski nalazi u Bosni i Hercegovini, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, XIX, 57–75.
- Vinski-Gasparini, K. 1973, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar.

Summary

In 2013 we carried out the investigation of tumuli 9 and 5 at the position of Glavičice in Dolina. Tumulus 9 yielded grave 1 with cremated bones mixed with the remains of the pyre, pots/berds and a bronze button, dating the grave to Ha B3 phase. A bronze bulb-headed pin was discovered in the fill of the tumulus. Tumulus 5, with 20 m in diameter, belongs to a group of tumuli lying closest to the northern edge of the settlement. Grave 1 was discovered immediately beneath the ploughing layer. It consisted of a rectangular timber structure with posts. The grave was filled with the remains from the pyre, on which was placed the urn with a bowl serving as the lid. On the northern side of the urn was placed a bronze bell helmet (Glockenhelm), dated to Ha B3 phase. The burial rite with grave goods in the form of a bronze defensive weapon – helmet, differs from the usual burials of the younger phase of the Urnfield culture in southern Pannonia. The fill of grave 1 yielded also abundant remains of burned bronze. Grave 2, lying beneath grave 1, yielded the remains of a pyre with cremated bones, next to which was placed a ceramic set of four vessels. The exceptional finds and results of the investigations in Dolina supplement our picture of the burial rites, with the finds from tumulus 5 significantly changing our knowledge of the relative-chronological relationships at the end of the Late Bronze Age and the beginning of the Early Iron Age in central Posavina.